

1.01
Prejeto 20. 11. 2008

UDK 355.55(497.4)"1942/1945"

Tomaž Teropšič*

Zavezniški oficirji o bojni usposobljenosti slovenske partizanske vojske

IZVLEČEK

Na podlagi arhivskih virov (*The National Archives and Records Administration v Washingtonu, Arhiva Republike Slovenije in Posavskega muzeja Brežice*) in literature, predvsem spominske, prikazuje avtor bojno usposobljenost partizanske vojske, kot so jo videli zavezniški oficirji. Ti so partizansko vojsko ocenili kot dobro organizirano in zelo mobilno, s tehniko gverilskega vojskovanja, ki so jo izpopolnili. Pravilno so ocenili sistem dvopoveljevanja (vojaški poveljnik in politični komisar) in pohvalili usposobljenost poveljniškega kadra. Pri tem so višji poveljniški kader ocenili precej bolje kot nižjega. Še posebej so pohvalili minerje, ki so zelo učinkovito uporabljali samostojno izdelana eksplozivna sredstva. V primerjavi z zavezniškimi enotami so bile partizanske enote precej slabše oborožene in opremljene. Večino oborožitve in opreme so oduzele sovražniku v boju.

Ključne besede: druga svetovna vojna, Jugoslavija, Slovenija, Štajerska, partizanska vojska, zavezniki, zavezniški oficirji, gverilsko vojskovanje, pehotno orožje

ALLIED OFFICERS ON THE BATTLE READINESS OF THE PARTISAN ARMY

ABSTRACT

On the basis of literature and archive sources from the National Archives and Records Administration in Washington, Archives of the Republic of Slovenia and the Posavski muzej Brežice museum the author explores the battle readiness of the partisan army. The article includes abundant published recollections. The allied officers evaluated the partisan army as well-organised and extremely mobile. The partisans used perfected guerrilla warfare techniques. The allied officers correctly assessed the system of dual command and commended the qualifications of the command staff. The higher-ranking command staff was evaluated as quite better than the lower-ranking command staff. The sappers, who used self-made explosives very efficiently, were especially approved of. In comparison with the allied units, the partisans had significantly inferior weapons and equipment. They acquired most of their weapons and equipment from the enemy in battle.

Key words: World War II, Yugoslavia, Slovenia, Styria, partisan army, allied officers, organisation of the Slovenian partisan army, battle readiness of the Slovenian partisan army, guerrilla warfare, infantry weapons

* Dr., muzejski svetovalec, Posavski muzej Brežice, Cesta prvih borcev 1, SI-8250 Brežice, e-naslov: tomaz.teropsic@guest.arnes.si

---

O jugoslovanskih partizanih

V noči s 27. na 28. maj 1943 je na Durmitorju (v Črni gori) pristala s padali prva britanska misija pri vrhovnem štabu s konspirativnim imenom Typical. V njej je bil tudi predstavnik Britanske tajne službe za pomoč odporniškimi gibanjem, Special Operations Executive (SOE), kapetan William Deakin, docent na Univerzi Oxford in osebni prijatelj Winstona Churchilla. O partizanskem načinu bojevanja je zapisal: "Tito in njegov štab sta zdaj izoblikovala zamisel partizanskega vojskovanja, ki se je odmikala ne samo od nekdanje sovjetske prakse, temveč tudi od sedanje diplomatske taktike. Temeljna vojaška razlika v obrazložitvi je bila preprosta. Rusom je ustvaritev partizanskih enot pomenila pomožno orožje redne vojske, ki naj opravi nekatere naloge za sovražnimi bojnimi črtami; Jugoslovanom pa so bile partizanske enote vojska, organizirana v gibljivih formacijah in po ozemeljskih obrambnih enotah, ki so vse skupaj predstavljale moralo in ideologijo revolucionarne vojne."¹ Churchill Tita ni maral, ker je bil komunist, a je kljub temu k njemu poslal svojega sina Randolpha, ki je o partizanih junija 1944 izjavil: "Tisto, kar so storili Tito in partizani, bi moralo biti za zgled vsem okupiranim deželam v Evropi. Izpopolnili so tehniko gverilskega vojskovanja, kakršno smo v preteklosti malkolje videli. Iz nič so ustvarili izvrstno armado."²

Škot Fitzroy Maclean, ki je bil od septembra 1943 vodja britanske misije v Vrhovnem štabu Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije, je zapisal: "Strateško je bil položaj kot nalašč za neregularne operacije. Prav vse v Jugoslaviji je bilo naklonjeno gverili. Razvlečene linije sovražnikovih komunikacij, njegove izolirane garnizije in naprave. Tudi teren je bil zelo prikladen. Partizani so imeli zaledje za svoje operacije v hribih in gozdovih, ki so po želji lahko služili kot baza, kot odskočna deska, kot manevrski prostor in kot skrivališče. To je bil element, tako bistven za njihov način vojskovanja, kot je morje za pomorsko vojskovanje. S tem da so se znenada pojavljali iz gozdov, so lahko dosegli presenečenje, ki je za neregularne operacije bistveno. S tem da so izginili v gozdovih, ko je bila njihova neposredna naloga izvršena, so izmaknili sovražniku sleherno oprijemljivo tarčo za protiudarec. /.../ Vojna, ki so jo bojevali partizani, je bila čudna. Trdne fronte ni bilo. Ker so se bojevali večidel samo z lahkim orožjem in z omejenimi zalogami municije proti dobro izvežbanemu, dobro oboroženemu, opremljenemu in motoriziranemu sovražniku, ki so ga podpirali tanki, topništvo in letalstvo, so se morali izogibati pozicijskega bojevanja, pri katerem bi nedvomno potegnili slabši konec. Če so hoteli uspeh, je bilo bistveno, da sami obdržijo pobudo in da je ne prepuste svojim nasprotnikom. Njihov cilj je moral biti, da napadejo sovražnika tam, kjer je predstavljal najbogatejšo tarčo, kjer je bil najšibkejši, in predvsem tam, kjer je to najmanj pričakoval. Prav tako važno je bilo, da se po doseženem uspehu ne mudijo, temveč, da spet izginejo v zavetje hribov in gozdov, kjer jih zasledovanje ne more doseči. To je zahtevalo visoko stopnjo mobilnosti."³

---

¹ Frederick William Deakin: Gora trdnjava. Ljubljana 1976, str. 123. Knjiga je delno avtobiografskega in delno znanstveno raziskovalnega značaja.

² Božo Repe: Rdeča Slovenija : Tokovi in obrazi iz obdobja socializma. Ljubljana 2003, str. 201.

³ Fitzroy Maclean: Vojna na Balkanu. Ljubljana 1968, str. 40-41.

Ameriški polkovnik C. Huntington je menil, da ima partizanska pehota primerne bojne izkušnje in dobre bojne kakovosti. Pri tem je poudaril, da so jugoslovanske čete sposobne delovati z mnogo slabšo opremo in manjšo podporo orožja kot njihove lastne enote. "Partizanski odredi so večinoma nenehno obkoljeni. Zato morajo sprejeti in uveljavljati najstrožjo disciplino ali pa propasti. /.../ Razpored Titovih sil v tem trenutku je najboljši dokaz hrabrosti in discipline njegovih čet. /.../ Partizanski vojak je na videz mnogo bolj flegmatičen, kot je povprečni britanski oz. ameriški vojak. Njegove reakcije se zdijo počasnejše v primerjavi z našimi možmi, čeprav ni zato nič manj čuječ /.../".⁴

O slovenskih partizanih

Britanski podpolkovnik Peter A. Wilkinson, ki je prišel v Slovenijo kot vodja misije "Clowder", je aprila 1944 sestavil pomembno poročilo z naslovom Memorandum o vstaji v Sloveniji.⁵ Slovenske partizane je opisal kot mojstre gverilskega vojskovanja v klasičnem slogu, "neranljivi, nedosegljivi, brez obličja in hrbta, razprostrajoč se naokrog kot plin". Taktiko je opredelil kot izmikalno, saj se partizani borijo v odkritem spopadu le, kadar so v škripcih. Pravilno je ocenil sistem dvo-poveljevanja in pohvalil poveljniški kader: "Brigadni in bataljonski komandanti so na splošno brezhibni, praktični vojaki z izkušnjami, ki so si jih pridobili v več kot dvajsetih mesecih nenehnih gverilskih bojev. Zaradi naglega naraščanja slovenske vojske so četni komandanti večinoma neizkušeni in manj tehtni. Toda v celoti so Slovenci lahko upravičeno ponosni na svoje komandante. Tisti, ki ne upravičijo svojega imenovanja, ne ostanejo dolgo na položaju. Obstaja tudi visok standard poklicne pristojnosti in osebnega vodenja." Podobno je ocenil politične komisarje. Po njegovem so višji politični komisarji zelo inteligentni, nižji komisarji pa tip nezadovoljnega osnovnošolskega učitelja, družbeno frustriranega, ambicioznega in maščevalnega. "Kljub vsemu so vsi komisarji pogumni ljudje in se kosajo s komandanti pri vodenju vojakov v boj. Vsi so - poleg tega, da so politično izobraženi - tudi vojaško izurjeni, tako da pogosto nadomeščajo poveljnike v svojih enotah." Opazil je, da so partizanski štabi majhni zato, ker morajo biti mobilni. "V Sloveniji so celo štabi višjih formacij nomadski." Glede starosti borcev in njihovih poveljujočih je zapisal: "Tudi v Sloveniji pogosto srečaš dvanajstletnike ali štirinajstletnike, vodnike ali celo mladoletne četne komandirje, ki poveljujejo možem, dvakrat starejšim od sebe. Generalmajorji so sredi tridesetih let, divizijski komandanti so v poznih dvajsetih letih - pogosto imajo v štabu oficirje, ki so deset let starejši od njih."

⁴ Dušan Biber: Ameriške misije, slovenski partizani in prodor na sever. V: Zbornik Janka Pleterškega. Ljubljana 2003, str. 420. Huntingtonova ocena vojaške moči jugoslovanske vojske je bila zelo ugodna. "Za vse partizane Jugoslavije je značilno, je zapisal, da ne obupajo in se ne predajo, kadar so obkoljeni. Ker pa so nenehno obkoljeni, se morajo braniti na vse strani. Od tod njihovi uspehi. Tako vojskovanje pa je možno samo s prostovoljci, ki so izredno skromni in zdržijo največje napore vojskovanja." V: Božidar Gorjan - Bogo: Zavezniške misije na Koroškem in Štajerskem 1944-45 : operacija Avstrija. Koper 2003 (dalje Gorjan, Zavezniške misije), str. 172.

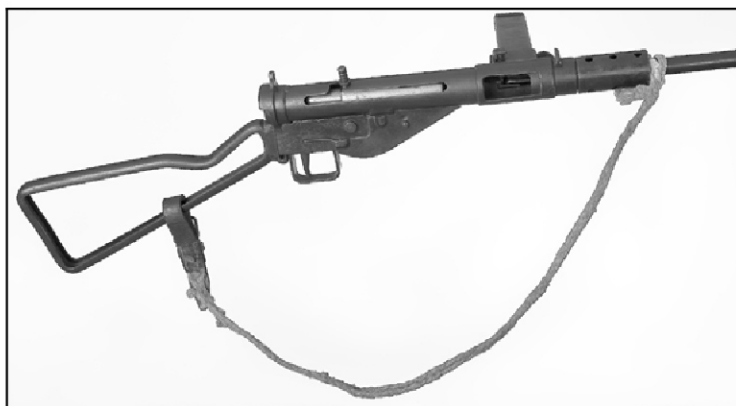
⁵ Memorandum je prvi dokument, ki je zaveznikom v celoti predstavil slovensko partizansko gibanje. Nastal je na podlagi opazovanj v času od decembra 1943 do marca 1944. Memorandum je preveden in objavljen v knjigi: Thomas Mack Barker: Socialni revolucionarji in tajni agenti : koroški slovenski partizani in britanska tajna služba. Ljubljana 1991 (dalje Barker, Socialni revolucionarji), str. 115-149.

Organizacijo slovenske partizanske vojske je opisal z naslednjimi besedami: korpusu poveljuje polkovnik, šteje pa kakih 10.000-15.000 mož; diviziji poveljuje podpolkovnik, šteje pa 3000-4000 mož; brigada ima uradno 1000-1500 mož, poveljuje pa ji major; bataljon šteje 200-500 mož; odred po navadi poveljuje major, šteje pa nekaj manj mož kot brigada, običajno sestoji iz dveh ali treh bataljonov.

"Brigada je sestavljena iz treh bataljonov in je običajna slovenska taktična enota za ofenzivne operacije. Zelo redko, če sploh kdaj, ima statično vlogo. Če nima posebne naloge - na primer konvojske ali rekrutne -, je njena običajna taktika v tem, da prodira skozi nevtralno mejno ozemlje, ki ločuje nemško od partizanskega svobodnega ozemlja, in tako rekoč išče spopad. To je lahko v obliki napada ali opazovanja osamljenih nemških postojank, napada na železniško progo ali postavljanja zasede konvoju. Podobno kot vsi gverilci se upravičeno, in če je le možno, izogibajo čelnim spopadom. Kadar jim to grozi, se razkropijo v gozdovih in se spet formirajo drugje."

"Odred je običajna slovenska garnizijska enota. Običajno sestoji iz treh bataljonov, od brigade pa se razlikuje po tem, da ima pretežno statično in obrambno vlogo. Njegova naloga je, da deluje kot posadka in policija na osvobojenih ozemljih in da preprečuje vsakršne sovražnikove vpade. Odred sestoji iz rednih vojakov, čeprav so pogosto z območja, ki ga odred brani. Sedaj, ko ofenzivne operacije v Sloveniji upadajo, odredi na splošno bolj kot brigade privlačijo boljši in bolj izkušen tip partizana. Čeprav ima odred obrambno vlogo, se pred močnejšo silo umakne in se podobno kot brigada, če je le mogoče, izogne frontalnim bojem."

O urjenju rekrutov je zapisal, da po navadi sestoji iz desetdnevne vaje s puško, puškomitraljezom in bombo. Strelska izurjenost ne dosega rednih britanskih standardov in nadzorovano streljanje je malce amatersko. "Če povzamem, standard urjenja je precej pod ravni redne vojske (celo ko gre za patroljno taktiko), toda neskončno boljši, kot sem si ga lahko zamišljal v kateri koli gverilski vojski." V nadaljevanju je zapisal, da je za partizana orožje prestižni predmet. Oficirji in podoficirji so imeli brzostrelke, ne pa stene (angleške brzostrelke), ker so bile videti preveč ceneno.

Britanska brzostrelka sten MK II, 9 mm. Izdelali so več kot 2 milijona kosov in je bila uporabljena na vseh bojiščih (muzejski predmet hrani Posavski muzej Brežice).

Podpolkovnik Wilkinson se je precej razpisal o partizanski obveščevalni dejavnosti. Tu je bil tudi najbolj kritičen. "V nobeni drugi stvari pogledi partizanov in nas niso tako očitno različni kot so glede obveščevalnega dela. Razen morebiti Titovega Vrhovnega štaba, katerega pomembnost narašča iz dneva v dan, partizani nimajo nobene potrebe po strateški obveščevalni službi, pravzaprav sploh po nobeni, ki ni neposredno povezana z njihovimi krajevnimi operacijami. Vrednost točnega poročanja o bojni razporeditvi na bojišču je zanje brez pomena. /.../ Taktično obveščevalno delo je dobro in navkrižna zasliševanja ujetnikov med bojem se lahko primerjajo z zasliševanjem v naši armadi. Kot sem že dejal, pa je vse drugo obveščevalno delo, razen taktičnega, v celoti zanemarjeno." Posebej pa je poudaril, da jim partizani niso dovoljevali, da bi stopili v stik s partizanskimi obveščevalnimi viri. In v tem početju so bili partizani povsem nepopustljivi.

Je pa bil polkovnik Peter navdušen nad kurirji in kurirskim sistemom, za katerega je zapisal, da je odlika slovenskih odporniških komunikacij. Zapisal je še, da je kurirska služba najučinkovitejša in najbolj tajna dejavnost, kar jih je videl na svoji poti. Kurirski sistem "je v glavnem v rokah fantov, starih 14 do 20 let, ki so na raznih stopnjah in pogosto živijo v sila nevarnih razmerah in skoraj vedno zelo neudobno. Odgovarjajo za prenos pošte in vodenje uradnih potnikov. Povprečen pohod na noč traja 6 do 12 ur, če je vse v redu, pripravljeni pa morajo biti tudi na 20-urno pot, ki smo jo bili prisiljeni opraviti v pol ducata primerov (najhujši pohod brez predaha je trajal 37 ur!). Po uradni kurirski liniji je moč priti iz slovenskega glavnega štaba na Primorsko v 10 dneh, na Štajersko tudi v 10 dneh, iz primorskega štaba (9. korpus) v Celovec v 8-10 dneh in v Istro v 5 dneh."

Lepe besede je namenil partizanski preskrbi: "Partizanska vojska v Sloveniji je v preskrbi povsem odvisna od civilnih organizacij. Za hrano, civilni prevoz itd. skrbi vaški odbor, ki je odgovoren za vzdrževanje vseh enot na svojem območju. Nobena pohvala ni previsoka za način, s katerim je civilno prebivalstvo brez pritožb sprejemalo žrtve, ki jih narekujejo potrebe partizanov, katerih zahtevnost se skorajda enači z nemško. Dobrosrčnost, s katero so dajali še zadnje, kar so imeli, v prid njihovi stvari, mi je bila najbolj prepričljivo potrdilo o priljubljenosti vstaje in vdanosti njenim ciljem. Seveda pa je za vojsko tolikšnega obsega nemogoče, da bi se preživljala izključno s tistim, kar daje podeželje. Za preskrbo kot tudi za vojne zaloge in zdravstveno opremo so poleg podeželja odvisni še od: a) zaplenjenih sovražnikovih zalog; b) pošiljk, ki jih odvržejo britanska letala; c) skrajno zaupnih virov dobav iz mest, ki so jih okupirali Nemci." Po njegovem mnenju je imela partizanska vojska dovolj mesa in krompirja, povsem pa je primanjkovalo sveže zelenjave in sadja, tudi mila in tobaka. Manjkalo je soli in sladkorja, manjšale pa so se zaloge kruha. Prehrano je ocenil kot ustrezno, čeprav ne preveč zdravo in obupno dolgočasno. Označil jo je kot "pošten zaporniški jedilnik."

V memorandumu se je dotaknil še vprašanja zdravstva. Opazil je, da zaradi pomanjkanja zdravniki delajo brez mila, anestetikov in antiseptikov, a kljub temu delajo po najboljših močeh. Zapisal je, da v Sloveniji pegavega tifusa tako rekoč ni, sta pa precej razširjena jetika in kašelj, ki je vsesplošen. Zaradi spanja na prostem je bilo veliko revmatizma v sklepkih. Pri tem je opozoril, da so hud problem gverilske vojne ranjenci. Zdravijo jih v primitivnih bolnišnicah, ki so vedno locirane na težko dostopnih krajih. Svoje nadrejene je ob tem opozoril, da je evakuacija hudo ranjenih ena izmed najnujnejših slovenskih potreb.

Partizanski oficir pri pregledu zavezniške pomoči iz zraka v Zgornji Savinjski dolini leta 1944 (Zgodovinski arhiv Celje).

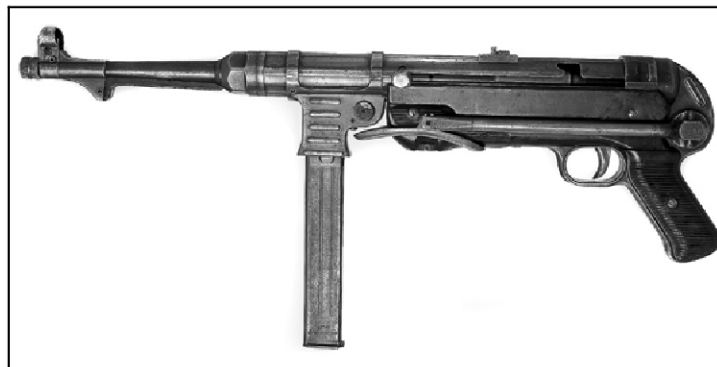
V povzetku je Wilkinson strnil nekaj sklepnih misli. Zapisal je, da je vrednost balkanskih odporiških gibanj v tem, da na svojem ozemlju zadržujejo veliko število sovražnikovih vojakov in ovirajo promet po železnicah in v manjši meri po cestah. Slovenske partizane je označil za neprimerno bolj iregularne kot hrvaške in bosanske, menil je, da jih je treba po teh iregularnih standardih tudi soditi.

Drugi britanski podpolkovnik Peter Moore je v svojem poročilu z dne 10. februarja 1945 strnil svoje misli v naslednjo ugotovitev. Slovenski partizani, ki so se prejšnje poletje dobro borili, so postali neaktivni in tudi v redkih akcijah poslej niso bili uspešni. Njihov očitni namen je bil, da varčujejo s silami in čakajo na zlom

nemške armadne skupine v Jugoslaviji, potem pa zasedejo Ljubljano, Primorsko in Koroško.⁶

Iz dostopnih ameriških virov lahko ugotovimo, da so imeli ameriški oficirji pozitivno mnenje o partizanski taktiki in usposobljenosti slovenskih partizanskih borcev. Menili so, da partizani dajejo prednost nočnim bojem. Uporabljajo taktiko ameriških Indijancev in so eksperti v maskiranju mitraljeških in topniških položajev. Dobro poznajo teren in ne potrebujejo zemljevidov. Uporabljanje lokalnih vodičev, ki so dobri poznavalci terena, je ključno za njihove operacije. Avgusta 1944 so zapisali, da je partizanska vojska organizirana na vojaških osnovah skoraj tako kot redne vojske. Skoraj vsa njihova oprema je od sovražnika, dobili pa so jo z bojem, še posebej velja to za uniforme. Do maja 1944 je bila v glavnem oblečena v italijanske uniforme. Te uniforme so bile slabše kakovosti in jih je bilo treba zamenjati. Obstajala je samo ena pot - nove uniforme so si izbojevali od nemške vojske.⁷

Slovenska partizanska vojska je dobro oborožena s pehotnim orožjem, tudi z lažjim in težjim avtomatskim orožjem. Nemško avtomatsko orožje prevladuje (MP 38, MG 42 in MG 34). Precej imajo italijanskih brzostrelk tipa beretta. Priljubljene so nemške in italijanske pištole (luger parabellum in beretta). Od pušk uporabljajo stare jugoslovanske mavzerice, kratke italijanske pehotne puške, nemške nove (model 42) in stare mavzerice ter nekaj novih nemških polavtomatskih pušk. Ročne bombe so nemškega, italijanskega in jugoslovanskega izvora in jih imajo skoraj vsi vojaki obešene na opasače.⁸

Nemška brzostrelka MP (Maschinenpistole) 40, 9 mm. Bila je standard v enostavni in poceni izdelavi orožja (muzejski predmet hrani Posavski muzej Brežice).

⁶ Barker: Socialni revolucionarji, str. 76. Podpolkovnik Moore je bil s svojo ugotovitvijo zelo blizu resnice. Potrditev najdemo pri Edvardu Kardelju, ki je že konec julija 1944 svaril slovensko partizansko vodstvo: "V zvezi s koncem, ki se približuje, vodite tudi pravo vojno politiko. Čuvajte sile in ne trošite jih tam, kjer ne gre za učvrstitev naše vojske in njenega položaja." Tone Ferenc: Priprave na konec vojne. V: Slovenija v letu 1945. Ljubljana 1996, str. 12.

⁷ The National Archives and Records Administration (dalje NARA), Washington, D. C., RG 226 E 10-8 B 73 WASH-REG-INT-19. Office of Strategic Services, Economic conditions in Slovenia, 13 August 1944, str. 8 in 9. Za prijaznost, pomoč in vpogled v bogato arhivsko gradivo, ki ga je v tujih arhivih zbral, se najtopleje zahvaljujem dr. Dušanu Bibru iz Ljubljane.

⁸ NARA, Washington, D.C., RG 226 E 10-8 B 73 WASH-REG-INT-19. Office of Strategic Services, Economic conditions in Slovenia, 13 August 1944, str. 9 in 10.

Ameriški kapetan George S. Wuchinich, prvi ameriški obveščevalec v Jugoslaviji, ki je 27. novembra s padalom doskočil pri Hribu na Dolenjskem,⁹ je zatrjeval, da pozimi ni lahko biti partizan in da se noben ameriški vojak ne bi bojeval ali živel v takšnih razmerah. Pri tem je izvedel primerjavo z njihovo revolucijo in boji Georgea Washingtona.¹⁰ Kapetan John A. Blatnik¹¹ je zapisal, da so Slovenci odlični organizatorji. "Častniki so bili v glavnem mlajši ljudje z večletnimi bojnimi izkušnjami, zdeli so se mi resni, sposobni in pravi možje. Vojaki so bili zelo disciplinirani in po tistem, kar sem jih videl v boju, kar sicer ni bilo veliko, bi lahko rekli, da so odlični izurjeni. Morala je bila izjemno visoka." O partizanskem generalu Dušanu Kvedru je zapisal, da je mlad, sposoben, tiho govoreč in zelo simpatičen človek.¹²

O štajerskih partizanih

Britanski major S. V. McNeff¹³ je ugotovil, da sta na Štajerskem dve vrsti oficirjev. "Prvi so poklicni protifašistični vojaki, ki so zelo pogosto slavni borci in dosežejo visok čin. Drugi so bivši oficirji jugoslovanske vojske, ki so dobri za disciplino in urjenje, vendar pa nimajo za sabo rednega oficirskega izpopolnjevanja." Je pa nekaj oficirjev iz prve skupine, ki združujejo vrline obeh. V nadaljevanju je zapisal, "da se partizani ne znajo prav obnašati, ko se nad njimi znajdejo izvidniška letala ali bombniki. Ne znajo biti tiho pod drevesi, svetleče predmete puščajo nepokrite in s strojnimi streljajo na letala, s čimer izdajajo svoje položaje, ne da bi kar koli pridobili. Vendar pa je bilo le malo partizanov kadar koli v letalu in nobeden ni imel sodobnega vojaškega urjenja. Trenutno pošiljajo v IV. cono same najboljše oficirje. Štejejo si v čast, da so tam. Uspehe partizanov v IV. coni je treba ocenjevati glede na dejstvo, da so izgube, ki jih v bitki zadajajo Nemcem, zmerom nekajkrat višje od tistih, ki jih utrpijo njihovi možje." Ugodno je ocenil svobodno partizansko ozemlje v Zgornji Savinjski dolini. "To osvobojeno območje je za obrambo dobro izbrano, ker ga nemške sile lahko dosežejo, poleg operacij širokega obsega prek gora, le skozi ozke soteske. Za povrh so partizani dodatno zavarovali svoje položaje tako, da so uničili nekaj mostov, prek katerih je bilo moč doseči to območje."¹⁴

---

⁹ George Wuchinich, sin srbskih izseljencev v ZDA, vodja ameriške misije Alum v Sloveniji od novembra 1943 do julija 1944, je napisal več kot 1300 poročil in depeš. Dušan Biber: Doslej neznani ameriški viri : poročilo kapetana Johna A. Blatnika o službovanju v Jugoslaviji (na Hrvaškem in v Sloveniji) od avgusta do septembra 1944 in od novembra 1944 do maja 1945. V: Borec, 1988, št. 2 (dalje Biber, Neznani ameriški viri), str. 197.

¹⁰ NARA, Washington, D.C., RG 226 E 146 B 205 F 2870 WASH-SECT-OP-75-78. George S. Wuchinich, Report on Field Conditions in Slovenia (Yugoslavia), 28 November 1944, str. 17.

¹¹ Ameriški letalski kapetan John A. Blatnik je bil vodja ameriške misije v Sloveniji od januarja do maja 1945; Biber, Neznani ameriški viri, str. 196-211.

¹² Prav tam.

¹³ Na Štajerskem je bival od maja do julija 1944. Z letalom je 26. avgusta odletel v Bari. Tam je 13. septembra napisal poročilo, ki nosi oznako "tajno". Kaže, da je to prvo celovitejše poročilo nekega zavezniškega častnika o razmerah v 4. operativni coni NOV in POS. Tone Ferenc: Opombe k Poročilu o delovanju jugoslovanskih partizanov na ozemlju Velikega Reicha (S. V. McNeff). V: Borec, 1987, št. 2-3, str. 102).

¹⁴ S. V. McNeff: Poročilo o delovanju jugoslovanskih partizanov na ozemlju velikega Reicha. V: Borec, 1987, št. 2-3, str. 91-101.

Pravilno je ocenil, da na območju cone primanjkuje uniform in opreme. Zapisal je, da borci nosijo nemške uniforme ter mešanice uniform in civilnih oblek. V dodatku je opisal življenjske razmere na območju cone. "Ker se večina življenja odvija na odprtem zraku v gorah, do višine pet ali šest tisoč čevljev, je vprašanje opreme zelo pomembno in bi ga lahko obdelali precej podrobno. Junija je bilo na Pohorju še zmerom nekaj snega in pogosto pada leden dež. Avgust je edini topli mesec. Pozimi je v gorah sneg debel dva metra in za preživetje je nujna zelo topla oprema. A ker je opremo treba nositi, bi morala biti hkrati tudi lahka."¹⁵

"Možje naj bi nosili jahalne hlače namesto hlač, ker se ne zmogijo toliko. Partizanski oficirji zmerom spremenijo naše vojaške hlače v jahalne hlače. Priskrbeli naj bi zelo močne visoke škornje, ustrezno prirejene za plezanje. Pozimi je nevarnost ozeblin in - poleg tega, da je slišati za primere, ko zmrznejo do smrti - mogoče je srečati partizane, ki so zaradi ozeblin iz lanske zime za stalno po-habljeni. Poslali naj bi veliko volnenih nogavic."¹⁶

Ameriški major Franklin A. Lindsay¹⁷ je v svojem poročilu zelo izčrpno in kritično obdelal štajerske partizane v drugi polovici leta 1944.¹⁸ Zapisal je, da so štajerski partizani veliko prispevali pri uničevanju nemških komunikacij med Italijo, Balkanom in Nemčijo, vendar bi bil lahko ta prispevek večji, če ne bi po septembru skoraj popolnoma izgubili iniciativo.¹⁹

Partizanske operacije je razdelil na dva dela: na operacije proti sovražnikovim komunikacijam in operacije za osvobajanje in ohranitev ozemlja. Prvi tip operacij je opisal podrobno na naslednjem primeru: "Dvaindvajsetega junija sem spremljal partizanski bataljon pri napadu na velik zidani most čez Mislinjo na progi Celje-Dravograd. Do mosta smo prišli, ne da bi nas opazili, in ugotovili, da je popol-

¹⁵ Prav tam, str. 101.

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ S Halifaxom so vzleteli iz Brindisija 14. 5. 1944 in okoli 23. ure nad Belo krajino s padali odskočili štiri zavezniški častniki in podčastniki. Med njimi je bil major intendantske službe Franklin Lindsay, vodja angloameriške vojaške misije "Cuckold" (Kukavica) pri 4. operativni coni NOV in POS. V štab cone na Pohorju so prišli 15. 6. Po odpoklicu iz Slovenije je iz štaba cone krenil 6. 12., 20. 12. pa je iz Slovenije krenil v GŠ NOV in PO Hrvatske. Major Lindsay je nato postal vodja ameriške vojaške misije pri VŠ NOV in POJ oz. GŠ JA v Beogradu. Bil je drugi po vrsti vodja takrat še skupne angloameriške vojaške misije pri štabu 4. OC NOV in POS na Štajerskem in tretji po vrsti vodja ameriške vojaške misije pri VŠ NOV in POJ oz. GŠ JA v Beogradu. Lindsay sodi med tiste zavezniške častnike, ki so največ časa prebivali in delovali med jugoslovanskimi partizani. Najprej je bil sedem mesecev v Sloveniji, nato dva meseca na Hrvaškem in nazadnje poltretji mesec v Beogradu. Imel je srečo, da je prebival in delal med štajerskimi partizani v času njihovega najuspešnejšega bojevanja poleti in jeseni 1944. V Slovenijo oz. na Štajersko so ga poslali predvsem zato, da bi kot strokovnjak čim več sodeloval pri oviranju oz. onemogočanju okupatorjevega prometa po zelo pomembni južni železnici, ki je povezovala srednjo Evropo z Balkanom in Italijo. O medvojnih dogajanjih Franklin Lindsay: Ognji v noči : OSS in Titovimi partizani v medvojni Jugoslaviji. Ljubljana 1998 (dalje Lindsay, Ognji v noči); več o njem in njegovem delu Gorjan, Zavezniške misije, str. 94-122.

¹⁸ Poročilo Franklina A. Lindsaya o misiji na Štajerskem 1944. leta. V: Borec, 1983, št. 2, str. 84-114.

¹⁹ Na ravni Slovenije je bil podobnega mnenja britanski podpolkovnik Peter Moore. Tudi GŠ NOV in POS je menil, da bi cona lahko storila več, kot je, in je 7. oktobra pisal: "Imamo vtis, da štab v mnogih primerih izgublja situacijo iz svojih rok. Brigade delajo brez potrebe velike marše, ne da bi izvrševale pri tem kakršne koli operacije. Mobilizacijo izvaja na pr. Kozjanski odred, ki je daleč od vašega štaba, neprimerno bolje od vseh ostalih vaših edinic. Pomoč v orožju s strani zaveznikov je bila razmeroma precej velika. Uspeh vaših edinic pa v tem pogledu do danes še vedno ni tak, kot bi moral biti." V: Arhiv Republike Slovenije (dalje ARS), fond Glavni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije (dalje AS 1851), f. 13/I, pismo GŠ NOV in POS, 7. 10. 1944.

noma nezastražen, čeprav je bila sovražna posadka dvesto mož oddaljena slaba dva kilometra. Nabojje so nastavili ob temeljih treh izmed sedmih stebrov na strani, kjer se je svet "dvigal", tako da so bili naboji s tem delno začepljeni. Prvi naboji niso povsem posekali nosilcev in je bilo treba položiti eksploziv še drugič. Brž ko so eksplodirali prvi naboji, so začeli partizanski strojničarji z bližnjega hriba streljati na nemško posadko. Posadka je mislila, da je napadena, in so zato Nemci zasedli bunkerje in se niso vmešali, ko so partizani polagali drugo serijo nabojev, čeprav so bili dosti močnejši od partizanov. Pol ure pozneje so partizani detonirali drugo serijo nabojev in stebri so bili uničeni. Vrzel, široka kakih sto metrov, je zazijala, potem ko je eksplodiralo kakih 700 kilogramov eksploziva, ne da bi partizani izgubili enega samega moža. Tega mostu potem sploh niso popravili."²⁰

Več odstavkov poročila je namenil oficirjem in podoficirjem. "Najšibkejši člen v vojaški organizaciji so bili nižji oficirji in nižji komisarji. Številni med njimi so si pridobili ta položaj, ker so se dolgo bojevali v partizanskih vrstah. Videti je bilo, da so številne med njimi imenovali na položaje iz političnih nagibov, ker so imeli malo voditeljskega znanja. Oficirski čin je po navadi veljal kot privilegiran položaj, ne pa kot odgovoren položaj. Kar zadeva obleko, hrano, opremo, zatočišče in privilegije, je med oficirji in možmi dosti večji razloček, kot obstaja v britanski ali ameriški armadi. Ti nižji oficirji izkoriščajo svojo avtoriteto, da si iz mršave oskrbe lastijo najboljše. Skoraj vsi oficirji so nosili "titovske" bluže, skrojene iz britanskih in ameriških vojaških plaščev, potem so si jemali še plašče, da so jih nosili čez te bluže. Medtem pa so možje drgetali v raztrganih ostankih civilnih oblek in nemških uniform. V štabu cone so vsi kurirji in sekretarke nosili britanske bojne uniforme, hkrati pa sem videl cele brigade brez ene same britanske uniforme."

"Enak položaj je bil pri izdajanju hrane. Ločene menze so bile za oficirje in može in po navadi je bil velik razloček med enimi in drugimi, kar je zadevalo kakovost hrane in količino."

"Oficirji so na pohodu redko kdaj nosili svoje nahrbtnike, njihovo opremo so jim nosili osebni kurirji."²¹

Zelo zanimive so njegove ugotovitve o tem, kako so partizani uporabljali orožje. "Partizani v 4. coni so uporabljali tole vojaško opremo: ročne bombe, nemške, britanske in italijanske puške, šmajserje in brzostrelke, puške Boyes MT, nemške strojnice 38 in 42 in lahke strojnice bren, težke strojnice breda, dvopalčne in tripalčne minomete, lahke protitankovske topove, ameriške protitankovske metalce raket, italijanske poljske topove 75 mm, plastik 808 in pritikline."

"Puška in lahka strojnica sta bili poglavitni orožji za gverilski način vojskovanja na tem območju. Poslanih je bilo dosti strojnic bren, ki so bile zelo priljubljene in učinkovite. Glavna težava je bila z urjenjem partizanov, da bi gospodarno uporabljali to orožje."

²⁰ To je bil napad Zidanškove brigade in 1. čete conske zaščite na železniški most čez reko Pako in na bližnji železniški predor v Zgornjem Doliču v noči na 18. junij 1944. Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, VI, knjiga 14, dok. št. 75.

²¹ Je pa partizanom priznal veliko vzdržljivost na pohodih. "Od 7. decembra naprej je bil štab cone stalno na pohodu, pogosto v globokem snegu. Vsi so bili premraženi, lačni in izčrpani. Major Mathews, močan možak blizu tridesetih let, se je zgrudil v sneg. Dejal je, da se je odločil vdati, ker nima več moči, da bi šel naprej. Krepka partizanka ga je postavila na noge in si začela nalagati njegov nahrbtnik vrh svojega nahrbtnika in puške. Ko je videl, da namerava ženska nositi njegov nahrbtnik, ga je to tako spodbodlo, da je z muko nadaljeval pohod." Lindsay, Ognji v noči, str. 359.

"Minometov niso uporabljali posebno učinkovito zaradi premajhne izurjenosti. Očitno je bilo storjenih le malo poskusov, da bi uporabljali instrumente in tablice za kontrolo streljanja. V glavnem so pri kontroli streljanja uporabljali približno metodo z opazovanjem zadevanja. Toda mine iz minometov so povzročale močan pok in partizani so bili prepričani, da so dragoceno orožje, ker demoralizirajo sovražne vojake. Tudi lahki protitankovski topovi in bazuke so bili zelo priljubljeni med partizani, toda skoraj nemogoče jih je bilo prepričati, da bi uporabljali ti dve vrsti orožja za tiste namene, za katere sta bili izdelani. Ob neki priložnosti so videli komandanta brigade, ki je streljal s protitankovskim topom (piatom),²² držeč ga med kolena, in streljal z minami, kot da ima minomet, na sovražne vojake, razporejene na pobočju hriba."

"Top 75 mm so pogosto uporabljali pri napadih na sovražne postojanke, da bi z njim podirali stavbe, v katerih se je zabarikadiral sovražnik. Običajni doseg je bil petdeset metrov in nikoli več kot sto metrov. Top so postavljali tako, da so merili vzdolž njegove cevi."²³

Je pa major Lindsay pohvalil štajerske minerje. Zelo učinkovito so uporabljali samostojno izdelane naboje, težke 4 do 12 kilogramov, za rušenje zidov na sovražnih postojankah. Zapisal je še, da so v akcijah na železnicah in mostovih razstrelivo uporabljali primitivno, vendar učinkovito.²⁴

In na koncu še mnenji vodij zavezniških vojaških misij o bojih za osvoboditev Zgornje Savinjske doline. Vodja sovjetske vojaške misije pri štabu 4. operativne cone NOV in POS podpolkovnik Boris N. Bogomolov je zapisal: "Borbe za osvoboditev Zgornje Savinjske doline so bile težke in predstavljajo niz prekrasnih operacij. Operacije so zamislili in osebno vodili funkcionarji štaba IV. operativne zone komandant major Franc Poglajen, politkomisar Jože Borštnar in načelnik štaba major Peter Brajović. Tudi funkcionarji posameznih operativnih enot so izvedli svoje naloge izredno točno, borci pa so pokazali veliko junaštvo in vzdržljivost."

²² Projector Infantry Anti-Tank - britanski pehotni protitankovski metalec granat. Zaradi povečane debeline oklepa nemških tankov so dotedanje britanske protitankovske puške postale neuporabne. Britanci so zato konec leta 1942 uvedli PIAT. Bili so težki (14,5 kg) in nerodni. Praktični domet je bil okoli 100 m. A je bil PIAT v letu 1942 eden boljših protitankovskih izumov, ki so bili na voljo pehoti. Ian V. Hogg: *The Military Book Club Encyclopedia of Infantry Weapons of World War II*. London 1997, str. 148-149; Stephen Bull: *Twentieth - century arms & armour*. London 1996, str. 154-155.

²³ Major Lindsay je prisostvoval napadu na nemško postojanko v Ljubnem. Zapisal je: "Napad se je nadaljeval in partizani so se med obzidjem in hišami prebijali proti sredini vasi, kjer so se Nemci skrivali v še preostali utrdbi - močni kamniti zgradbi. Kmalu se je na poti proti vasi pojavil 75-milimetrski italijanski top. Partizani na Dolenjskem so ga razstavili in ga kos za kosom v nahrbtnikih prenesli čez mejo in Savo ter prek hribov. V gozdovih so ga ponovno sestavili in usposobili za napad. V bitko ga niso pripeljali s tovrnjakom ali s konji, temveč ga je privleklo šest močnih partizanov. Skupaj so dvignili podvozje topa, se prihulili za njegovo zaščitno ploščo, kakor so najbolje mogli, in ga tako potiskali na strelni položaj. Kakih sedemdeset metrov pred obzidjem postojanke so se ustavili. Namenili so top za prvi strel, zaprli zapirac, namerili top na steno tako, da so poškilili vzdolž cevi in ustrelili. Zid utrdbe se je razklal in naslednja granata se je razpočila že v zgradbi. Partizani so nato vdrli skozi razpoko z brzostrelkami sten in ročnimi granatami. Branilci se niso več mogli boriti. Vsi prašni so z vzdignjenimi rokami drug za drugim prišli na plano. Nekateri člani posadke so se razbežali v bližnje hiše in nadaljevali boj. Tiste hiše so partizani z razstrelivom razrušili ali pa jih zažgali in tako v celoti zavzeli vas." Lindsay, *Ognji v noči*, str. 163.

²⁴ Ob petdesetletnici konca 2. svetovne vojne je bil v Sloveniji na obisku Franklin Lindsay z družino. Ob odhodu iz Slovenije je zapisal, "da njegove nekoliko kritične pripombe o partizanski politiki v ničemer ne zmanjšujejo občudovanja našega junaštva, našega nepopisnega poguma in moralne moči. Ponovil je besede svojega prijatelja Petra Wilkinsona, ki je partizane opisal, da so bolj hrabri, kot je bilo mogoče pričakovati." Gorjan, *Zavezniške misije*, str. 120.

Pogreb padlih zavezniških letalcev v Zgornji Savinjski dolini. Govori vodja sovjetske vojaške misije pri 4. OC NOV in POS podpolkownik Boris N. Bogomolov (Zgodovinski arhiv Celje).

Po vtisih na bojiščih neposredno po bitki moram ugotoviti naslednje: VI. SNOUB Slavka Šlandra je odlična, zlasti njeni minerji, ki so pod mitralješkim ognjem uspešno minirali vsako hišo posebej, eno celo šestkrat. Odličen vtis imam o XI. SNOB Miloša Zidanška. Takšen podvig je možno doseči le ob visoki morali. Težke fizične napore so vzdržali vsi borci in funkcionarji, od najnižjega do najvišjega, ter tvegali svoje življenje za svobodo svojega naroda. To dokazuje veliko politično zrelost. Očitno je nasprotje med sovražnikovo in partizansko moralo: prvih se je mnogo predalo, dočim se ni zatajil niti en partizan.

TAK NAROD, KI VE, ZAKAJ SE BORI, STOJI NA VISOKI MORALNI STOPNJI!

Končno je borba pokazala, da je niso vodile le male partizanske skupine, pač pa so je bojevale edinice Slovenske Narodno Osvobodilne Vojske kot sestavni del velikih zavezniških armad.²⁵

Vodja anglo-ameriške vojaške misije pri štabu 4. operativne cone NOV in POS major Franklin A. Lindsay pa je zapisal: "Osvoboditev prvega teritorija na Štajerskem je dogodek, na katerega so lahko ponosni vsi partizani. Ponosni so posebno lahko zato, ker je to prvi osvobojeni teritorij v tisti pokrajini, ki so jo sovražniki imenovali svojo - to je nemško pokrajino.

Strahovit udarec mora biti za sovražnikovo moralno, da je prvi teritorij v njegovih mejah osvobojen ne od velikih modernih armad ZSSR, Velike Britanije ali ZDA, ampak od partizanskih enot, relativno majhnih po številu moštva, ki se je

²⁵ Arhiv Posavskega muzeja Brežice, f. 7/IX, Poročila št. 41 podružnice Tanjug-a za Slovenijo, str. 1.

bojevalo z najenostavnejšim modernim orožjem. Svoje uspehe pa so dosegli še več s svojim pogumom in vojaško strokovnim znanjem.

Zadnje operacije na Štajerskem so bile načrtne, dobro pripravljene in briljantno izpeljane. Z istočasno akcijo je bil sovražnik vržen iz treh svojih močnih postojank, iz nekaterih manjših pa je iz strahu sam pobegnil. Vse to se dopolnjuje s presenetljivo majhnim številom partizanskih izgub.

Signuren sem, da je to samo začetek in trdno sem prepričan, da bodo partizani močnejši iz dneva v dan tako na moštvu kot v orožju in bodo osvobodili vedno nove teritorije, dokler ne bo svobodna vsa Štajerska."²⁶

Tomaž Teropšič

ALLIED OFFICERS ON THE BATTLE OF THE PARTISAN ARMY

S u m m a r y

Winston Churchill had a favourable opinion about the Yugoslav partisans as an army which fought with the allies. In June 1944 he stated that they should be an example for the whole of occupied Europe, because they had created an army out of nothing and perfected the guerrilla warfare techniques. He especially appreciated the partisans because of their military efficiency.

The allied officers evaluated the partisan army as well-organised and extremely mobile. The partisans used perfected guerrilla warfare techniques. The allied officers correctly assessed the system of dual command and commended the qualifications of the command staff. The higher-ranking command staff was evaluated as quite better than the lower-ranking command staff. The sappers, who used self-made explosives very efficiently, were especially approved of. In comparison with the allied units, the partisans had significantly inferior weapons and equipment. They acquired most of their weapons and equipment from the enemy in battle.

In April 1944 the British lieutenant colonel P. A. Wilkinson drew up an important report entitled Memorandum on the Revolt in Slovenia. He described partisans as masters of classic guerrilla warfare: "invincible, unreachable, without faces or backs, spread everywhere like gas". He defined their tactics as elusive, since they only fought in open battles when cornered. He wrote that the value of the resistance movements in the Balkans lied in the fact that they bound a large number of enemy troops to their territory, and also impeded railroad traffic and, to a lesser degree, road traffic. He characterised the Slovenian partisans as far more irregular as the Croatian and Bosnian ones, stating that they should also be judged by these irregular standards. He was correct in his assessment that the partisan headquarters were small because they had to be mobile. Staff officers were young, major generals were in their thirties, while the divisional commanders were in their late twenties. Platoon and even squad commanders were often underage, commanding men significantly older than themselves. Wilkinson described the organisation of the Slovenian partisan army as follows: corps of around 10000-15000 men were commanded by colonels; divisions of around 3000-4000 men were commanded by lieutenant colonels; brigades officially had from 1000-1500 men and were commanded by majors; battalions had from 200-500 men; detachments, a bit smaller than brigades, were usually commanded by majors and mostly consisted of two or three battalions.

On the basis of sources accessible in the United States we can determine that the American officers had a similarly positive opinion about the partisan tactics and readiness of the Slovenian partisans. They believed that the partisans preferred to fight during the night. They used the tactics of the American Indians and were experts in concealing pillboxes and artillery positions. They were familiar with the territory and did not need any maps. The use of local guides, experts in the terrain, was the key to their successful operations. The officers of the allied military missions appreciated how the Styrian partisans hindered the railroad traffic and the work of their sappers, who were very efficient in the use of explosives. They valued their officers highly and believed the 4th operation zone had the best officers. As far as soldiers were concerned, the Americans believed they were less efficient in mortar and bazooka use due to the lack of training.

---

²⁶ Prav tam.

Allied officers were critical in regard to partisan noncommissioned officers, whom they regarded as the weakest link in the military operations. They noticed separate kitchens for the headquarters members as well as better uniforms for headquarters members than the fighters. They also noticed that during the marches the officers' backpacks were carried by their personal couriers.